

AZ OPTÁNSÜGY MAI KÉPE

— *A hága-párizsi megegyezés után* —

Hosszú hónapok vitája lezárult, a jóvátétel fizetésének kérdése tisztázódott, a vegyes döntőbíróóságok körül esztendők óta folyó harc véget ért. Magyarország delegátusa április 28-án Párizsban aláírta azokat a megegyezéseket, amelyek külpolitikánk égboltjáról terhes fellegetek űztek el és amelyek hivatva lennének Magyarország és az utódállamok között az eddiginél barátságosabb szomszédi viszony megalapozására.

Már a magyar országgyűlés is elvégezte munkáját, törvényerőre emelve mindazt, amit ezekben az egyezményekben a magyar kormány a politikai és pénzügyi helyzet lelkiismeretes és hosszas mérlegelése után elfogadni jónak látott. Azok a problémák, amelyek a külföldi, továbbá a parlamenti tárgyalások idején a kommentárok és a kritika bő zuhatagában hetekig az érdeklődés homlokterében állottak, ma már lekerültek a napilapok hasábjairól. A magyar élet új aktualitásokat termelt azóta, új kérdések várnak megoldásra az országon kívül és belül egyaránt.

Mínthogy azonban a napi aktualitások színterét elhagyva, a párizsi egyezmények éppen az általuk rendezendő problémák megoldása során rendkívüli fontosságú pillérei maradnak még esztendőig azoknak a hidaknak, amelyeket Magyarország nemzetközi viszonylataiban kiépít, jelentőségük mindaddig nem fog veszíteni súlyából, amíg ez a rendezés lebonyolítva nincs. Sőt ezeknek az egyezményeknek jelentősége nagyrészt abban áll, hogy a pénzügyi problémák rendezésén, a vegyes döntőbíróóságok tökéletesítésén és a már eddig orvoslás végett panasz tárgyává tett sérelmeken kívül hathatósabb védelmet igyekeznek biztosítani a magyar vagyon, a magyar érdekek részére bizonyos jövőbeni jogsértő tényekkel szemben is.

Elteltek tehát az egyezmények főbb elveinek vázolásától, — minthogy ezeknek az elveknek megismertetésére a napi sajtó és a szakirodalom hosszabb idő óta elegendő teret adott s így ezek a közvélemény előtt már ismeretesek — e helyütt csak azokra a praeventív intézkedésekre óhajtunk rámutatni, amelyek a jövőben történhető sérelmek megelőzésére, vagy a már megtörtént jogsértés utólagos orvoslására hivatottak. Megkeressük azokat a „nyitott ajtókat“, amelyeken át a később bajba jutott magyar vagyon segítségre talál.

Mint ismeretes, Párizsban négy egyezmény jött létre. Ezek közül az I. Egyezmény egyedül a jóvátétellel kapcsolatos pénzügyi kérdések rendezését foglalja magában, tehát jelen vizsgálódásunk körén kívül

esik. A II. és III. Egyezmények a földbirtokreformokra, a vegyes döntőbíróóságokra, valamint az ú. n. „Agráralap“ létesítésére vonatkoznak. Az utolsó IV. Egyezmény pedig, melynél Magyarország mint szerződő fél nem is szerepel, egy, a nagyhatalmak által létesítendő „biztosítási alap“, az ú. n. B) alap megalakításának módozatait foglalja magába. Ennek az utóbbi három Egyezménynek összefüggő rendszere tartalmazza azokat a megállapodásokat is, amelyekből a magyar érdekeknek a jövőre vonatkozó védelmét illetően képet nyerhetünk.

A három utódállammal, Csehszlovákiával, Romániával és Jugoszláviával szemben felállított vegyes döntőbíróóságok előtt a magyar állampolgárok által eddig megindított pereket ugyanis két nagy csoportra oszthatjuk. Az egyik csoportba tartoznak az ú. n. agrárperek, vagyis azok, melyeknél a kereset tárgya magyar állampolgárok valamelyik utódállam területén fekvő birtokának agrárreform címén történt lefoglalása, illetve az ezért fizetendő kártérítés. Jelenleg összesen 507 ilyen per van folyamatban. A lefoglalt, vagy már tényleg elvesztett földterület 1,286.000 kat. holdat tesz ki s ennek hozzávetőleges értéke 1,2 milliárd aranykorona.

A másik nagy csoportba tartozik minden olyan per, amely az agrárpereken kívül a bíróságok előtt folyamatban van. Ilyenek az elvesztett egyházi és alapítványi javak, bányák, ipari vállalatok, helyi érdekű vasutak, a Habsburg-család tulajdonát tevő vagyonok, továbbá ingóságok elvétele vagy megrongálása miatt kártérítés címén megindított perek. Idetartozik továbbá az átszatolt területekről elmenekült tisztviselőknek elmaradt fizetés, vagy nyugdíj folyósítása végett indított kb. 3.000 pere is. Ezeknél a pereknél, melyeknek száma együttesen meghaladja a 4.000-t, a perérték, a keresetbe foglalt követeléseket véve alapul, megközelíti az 1 milliárd aranykoronát.

Magyarország tehát a vegyes döntőbíróóságok előtt támasztott követeléseiből kifolyólag kb. 2,2 milliárd aranykoronát kitevő igénnyel állott az utódállamokkal szemben, amelyeknek viszont Magyarországgal? vagy magyar állampolgárokkal szemben kimutatható követelései együttvéve alig érték el a 35 millió aranykoronát. Világos tehát, hogy ezeknek a követeléseknek érvényesítése kimagaslóan magyar érdek volt.

Az utódállamok tudatában lévén az ellenük támasztott igények nagyságának, valamint a magyar álláspont jogi szilárdságának, mindenképpen azon mesterkedtek, hogy a vegyes döntőbíróóságok előtt folyó perek kérdését a magyar jóvátétel problémájával egybekapcsolják és ezáltal a 2,2 milliárdot reprezentáló magyar követelést a „megállapítandó“ jóvátétel mindent elnyelő Kronosz-torkába belesüllyesszék.

„A magyar kormány — amint azt az egyezményeket becikkelyezés végett az országgyűlés elé terjesztő javaslat indokolása mondja — hosszas ellenállása után komolyabb pénzügyi és külpolitikai hátrányok nélkül a hágai tárgyalásokon már nem térhetett ki az elől, hogy a pénzügyi kérdéseken kívül egyidejűleg a magyar állampolgároknak a vegyes döntőbíróóságok előtt érvényesített igényeire vonatkozó kérdések is tárgyalassanak.“

Tehát a helyzet mérlegelése és a reális eredmények elérésének óhaja készítették a magyar kormányt arra, hogy e két különálló kérdés-komplexum kapcsolatos tárgyalásába belemenjen. Eredeti jogi állás-

pontjának fenntartását, bár nagy küzdelmek árán, sikerült is keresztülvinnie.

„A magyar kormánynak sikerült biztosítani — amint ugyancsak az indokolás mondja — hogy a magyar állampolgároknak a békeszerződés 250. cikke alapján indult, vagy jövőben indulható egyéb, vagyis nem agrárpereiket éppen úgy mint azon agrárpereiket, melyek minden várakozás ellenére, a II. és III. Egyezmény kereteibe tartozó agrárpereken kívül még indulhatnak, a hágapárisi Egyezmények egyáltalában nem érintik. Azokra nézve továbbra is a trianoni szerződés 250. cikkének rendelkezései maradnak irányadók. Ami különösen az alperes államok felelősségét e perekben illeti, azon semmi változás nem esett: ezekben a perekben továbbra is az illető államok állanak alperesként és esetleges marasztalásukért a pernyertes felperessel szemben Ők maradnak teljes egészben felelősek“.

Ez a vegyes döntőbíróóságok és a trianoni békeszerződés 250. cikke fenntartásának az elve, melyet a hosszúra nyúlt tárgyalások bonyodalmaiból az utódállamok követeléseivel szemben sikerült megmenteni. Lássuk most már, mit jelent ez a gyakorlatban?

Az egyezmények által az agrárperek csoportjának a rendezése az egyes utódállamokra nézve a tényleges helyzet különfélesége folytán különbözőképpen történt.

Minthogy Románia agrárreformját már teljesen végrehajtotta és itt a magyar állampolgároktól a birtokok elvétele, bármilyen kiterjedésűek voltak is azok, teljes egészében megtörtént, a perek alapján a bíróság előtt kialakult helyzet véglegesnek volt tekinthető. Itt már agrárreform miatt még megindítható újabb perekkel nem kellett számolni. A már folyamatban levő 366 perben a magyar állampolgárok kártérítési igényeit az összes agrárpereknek a III. Egyezmény szerint létesített „Agráralap“ ellen való lefolytatása után ebből az alapból fogják kielégíteni.

Máskép áll azonban a helyzet Jugoszláviában. Ez az ország végleges agrár-törvényt még nem alkotott, az eddigi kisajátítások csak rendeletek alapján történtek. A már folyamatban lévő és szintén az Agráralapból kielégítendő kártérítési igényeken kívül tehát itt még a magyar vagyon jövőbeni védelméről is gondoskodni kellett. Erre nézve a II. Egyezmény I. cikkének 2. pontja tartalmaz megállapodást. Eszerint:

»Jugoszlávia végleges agrártörvényét 1931 július hó 20-a előtt meg fogja hozni és megteszi a szükséges intézkedéseket a tekintetben, hogy az új törvény rendelkezéseinek végrehajtása a lehető leggyorsabban megtörténjék, úgyhogy a végrehajtás a fentemlített birtoktesteket illetőleg semmiesetre se legyen 1933. évi december hó 31-én túl halasztható“.

Ma a magyar-jugoszláv vegyes döntőbíróóság előtt 60 agrárper van folyamatban, a perek tárgyát 150.000 kát. hold terület teszi. Ha tehát Jugoszlávia ezen a birtokkomplexumon felül hajtana végre újabb kisajátításokat, előbb említett és még csak a jövőben megalkotandó agrártörvénye alapján, úgy ezen újabb kisajátítások miatt új perek indíthatók nem az Agráralap, hanem a Jugoszláv állam ellen s azokért nem az Agráralap, hanem közvetlenül Jugoszlávia lesz felelős.

A Csehszlovákiával szemben már folyamatban levő és a jövőben még megindítható agrárperek rendezésének kérdése volt a legkomplikáltabb. Itt ugyanis a földbirtokreform még nincsen befejezve, a Földhivatal által lefoglalt birtokok jórészenél a föld tényleges átvétele még

meg nem történt, vagy nem olyan mértékben, mint ahogy azt az agrár-törvények előírják. Másutt ismét szabadkézből való eladást, tulajdonba való visszabocsátást stb. engedélyezett a Földhivatal. Ennélfogva állandóan változó és még erősen változható helyzettel kellett számolni, minek eredménye az lett, hogy a III. Egyezmény 11—20. cikkei az agrárreform címén már peresített és még peresíthető birtokokat négy kategóriába sorozták.

Az első kategóriába tartoznak azok az *egyezségek*, amelyeket a csehszlovák Földhivatal kb. 275.000 kat. holdnyi terület tekintetében magyar állampolgárokkal már eddig megkötött. Az ezekben az egyezségekben foglalt megállapodások megtartását Csehszlovákia garantálja.

A második kategóriába tartozik az a 81 per, amely a magyar-csehszlovák vegyes döntőbírósnál jelenleg folyamatban van. Itt a terület eredetileg 586.000 kat. holdat tesz ki, mivel azonban a tárgyalások során a Földhivatal három nagybirtokkal, kiknek birtoka összesen 235.000 kat. holdra rúgott, barátságos megegyezést kötött, a vita tárgyául 351.000 kat. hold maradt meg. Ebből a területről még 100.000 kat. hold tényleges visszaadására kötelezte magát Csehszlovákia.

Mínthogy azonban a köztársaság területén, amint mondtuk, az agrárreform még befejezve nincs, a magyar kormány eminens feladatának tekintette azt, hogy a magyar érdekek jövőbeni védelméről éppen ezzel az utódállammal szemben hathatósabban gondoskodjék. Nagy számmal vannak ugyanis magyar állampolgárok, akiknek csehszlovákiai birtokait a Földhivatal eddig még nem sajátította ki, vagy azokból tényleg csak oly kis területet vett el, amely miatt birtokosuk kártérítés iránti pert a döntőbírósnál előtt folyamatba nem tett, mivel nem akarta az eljáró hatóságokat maga ellen hangolni és birtokának többi területét az elvételnek kitenni. Attól lehetett azonban tartani, hogy az egyezmény megkötése után ezek a birtokok is sorra kerülnek, mínthogy a tárgyalások folyamán a csehszlovák delegáció sokáig kitarított amaz álláspontja mellett, hogy Csehszlovákiának az agrárreform-törvények keretén belül ezeknek a területeknek kisajátításához is joga van a nélkül, hogy ezáltal az Agráralapba általa befizetendő összegeken kívül nagyobb anyagi felelősséggel tartozna. Több esetben meg is történt, hogy 1930 január 20-a után, amikor Hágában az elvi megállapodások aláírtak, a csehszlovák Földhivatal magyar állampolgárok eddig még érintetlen birtokrészeinek kisajátítását is megkezdte.

A magyar delegáció érdemének tudható be, hogy a megoldás a cseh állásfoglalás ellenére a párizsi tárgyalások során e tekintetben mégis létrejött. E szerint a magyar és a csehszlovák delegáció együttesen megállapította annak a 146 magyar állampolgár földbirtokosnak a nevét, akiknek birtokából a Földhivatal „még fog bizonyos kisajátítást foganatosítani.” Ezek alkotják az ú. n. harmadik kategóriát.

A 146 tulajdonosnak birtoka kb. 200.000 kat. hold kiterjedésű, melyre nézve a csehszlovák kormány kinyilatkoztatta, hogy „azok összességéből az agrárreformnak eme kategóriára való alkalmazása során nem fog többet elvenni, mint egy 25.000 kat. holdat összesen meg nem haladó területet”. Ezért a maximálisan 25.000 kat. holdban

megállapított és még kisajátítható területért pedig holdanként 300 aranykoronát fog üzetni.

Végül védelemben óhajtván részesíteni még azoknak a magyaroknak a birtokait is, akik eddig még sem egyezséget nem kötöttek, sem pert nem indítottak, sem az előbbi harmadik kategóriába nem tartoznak, sikerült megalkotnia az Egyezmény 18. cikkét, amely e képpen szól:

„Az agrárreform által érintett és a fentebb részletezett kategóriák egyikébe sem tartozó összes többi birtokosok között minden várakozás ellenére lehet több olyan egyén, aki ma nem tekintetik magyar állampolgárnak és aki utóbb magát magyar állampolgárnak állíthatná (negyedik kategória).

A csehszlovák kormány kinyilatkoztatta, hogy azon területek kiterjedése, amelyeket e kategóriából a véglegesen rendezett és a határidőmulasztás folytán a perlésből kizárt eseteken kívül netán még elvehet, összességében nem haladhatja meg a 25.000 kat. holdat.“

Abból a célból pedig, hogy a harmadik és negyedik kategóriánál még elvehető 25—25.000, összesen 50.000 kat. holdért fizetendő 300 aranykoronás holdankénti kártérítés fedezetet találjon, Franciaország és Olaszország bizonyos általuk befizetendő évi járulékok által egy, az Agráralap összegétől különálló, ú. n. „Külön Tartaléktót létesítettek. Ez a tartalék voltaképpen nem áll egyébből, mint azokból a bel-földi kártérítési összegekből, amelyeket Csehszlovákia agrártörvénye alapján a kisajátított területekért a tulajdonosoknak amúgy is kifizetne, továbbá az említett két nagyhatalom kb. 8,150.000 aranykorona tőkeértéknek megfelelő hozzájárulásából.

Főbb vonásokban ezek azok az elvek, amelyek szerint egyrészt a folyamatban levő agrárperek kielégítése legalább bizonyos procentuális mértékig biztosított, másrészt, amelyek oltalmat kívánnak nyújtani azokkal a jövőben bekövetkező sérelmekkel szemben, melyek a csehszlovák-, illetve jugoszláv agrárreformok végrehajtása során magyar állampolgárok birtokait még érhetik.

Ami a perek másik, számszerűt sokkal nagyobb csoportját illeti, arra nézve az egyezmények igyekeztek a 250. cikk elvét a lehetőségig fenntartani. Ezek a perek, amelyeknek összes értéke, amint már erre rámutattunk, 1 milliárd aranykorona körül van, az illető utódállamok ellen változatlanul folynak tovább. Ezen a területen tehát a bíróságok igen nagy követelések és értékek tekintetében fognak még ítéletet mondani.

Csak példaképpen említjük meg, hogy a kereskedelmi-, bank- és ipari vállalatok lefoglalásából kifolyólag Romániával szemben 215 millió 998.000 aranykorona, Jugoszláviával szemben 115,722.000 aranykorona a követelések összege. Ingóságok elvételéért magyar állampolgárok 24455.000 aranykorona kártérítés megfizetéséért perük a három utódállamot, míg a Habsburg-ház tagjai kb. 300 millió aranykorona követelést támasztottak szomszédainkkal szemben.

Nagyjelentőségű reformként kell elfogadnunk a vegyes döntő-bíróságokra vonatkozó ama megállapodást, amely fellebbezési fórumnak a hágai Állandó Nemzetközi Bíróságot ismeri el. A II. Egyezmény X. cikke ugyanis a következőket tartalmazza:

„Egyfelől Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia, másfelől Magyarország megállapodnak abban, hogy a Vegyes Döntőbíróságok által a jelen Egyezmény I. cikkében meghatározott perekon kívül (agrárperek) minden más perben, akár a hatáskör kérdésében, akár az ügy érdeméből ezután hozandó

összes ítéletekkel szemben az Állandó Nemzetközi Bíróságot fellebbezési bíróság jogkörével ruházzák fel a nélkül, hogy e végből külön döntőbíróági szerződés kötése volna szükséges.

A fellebbezést egyszerű beadvánnyal azok az államok gyakorolhatják, amelyek között az illető Vegyes Döntőbíróóság felállított, mégpedig a bírósági ítéletnek a fellebbező állam kormány megbízottja részére történt kézbesítéstől számított három hónapon belül.⁴⁴

Ez a megállapodás a vegyes döntőbíróóságok nagyfokú megerősítését jelenti és a jog és igazság pártatlan érvényesülését célozza. Eddig ugyanis e bíróságok mindössze három tagból állottak, kik közül két tag a két perlekedő állam egy-egy bírása volt s így a döntés tulajdonképpen az elnöktől függött. E bíróságok ezentúl (II. Egyezmény IX. cikk) két újabb semleges tag delegálása által öttagú bíróságokká bővülnek ki s az idézett cikk szerint ítéleteik a hágai Állandó Nemzetközi Bírósághoz fellebbezhetők. E fellebbezés tekintetében az egyetlen megszorítás az, hogy az appdálás jogát csak az államok gyakorolhatják képviselőik útján. E restinkcióra szükség volt azért, mert egyrészt a hágai bíróság összetételét és szervezetét, továbbá működését teldntve oly előkelő és lassan dolgozó testület, hogy azt bármilyen kisz jelentőségű ügy megfellebbezésével terhelni nem lehetett, másrészt e bíróság előtt — státútumai értelmében—felek gyanánt csakis államok szerepelhetnek.

Hátra van még egy igen fontos kérdésnek megvilágítása, annak t. i., hogy az agrárpereken kívül egyéb tárgyú pereket a jövőben meddig lehet még benyújtani?

Mikor ugyanis az egyes vegyes döntőbíróóságok megalakultak, saját részükre külön-külön kidolgozták azokat az eljárási szabályokat, amelyek az előttük lefolytatandó perek vitelére vonatkozó rendelkezéseket tartalmazzák. Ezekben kitűzték azt a végső határnapot is, ameddig az összes kereseteket be kell nyújtani. Ezek a határnapok az egyes bíróságoknál különbözők voltak, de megegyeztek abban, hogy az 1925. év folyamán valamennyi lejárt. Mégis módot nyújtottak arra nézve, hogy e határnapokon túl is lehessen még kereseteket beadni és pedig vagy akkor, ha az elkésettséget a felperes valamely különösen méltánylást érdemlő okkal meg tudja indokolni, vagy ha a kártérítési igény alapjául szolgáló sérelem a megjelölt határidő után történt. A bíróságok e méltányossági szempont érvényesítési lehetőségének tág teret engedtek, aminek eredménye az volt, hogy a határidő lejárt után még esztendőök múlva is érkeztek a bírósághoz új keresetek.

Kétségtelen, hogy a magyar érdekek jövőbeni védelmére vonatkozó elvnek teljes keresztülvitele azt kívánta volna meg, hogy ez a helyzet a jövőre nézve változatlanul fenntartassék. Mégis a megegyezés érdekében Magyarország delegátusai kénytelenek voltak ezen a téren engedményt tenni.

A magyar állampolgárok által támasztott követelések, továbbá az utódállamok és azok polgárai által peresített igények összegszerű tisztázása szempontjából szükséges volt, hogy a „tartozik“ és a „követel“ számlája a tárgyaló felek között lezárassák, vagyis, hogy a kölcsönös követelések egy bizonyos időpontban megrögzíttessenek. Amíg tehát egyrészt meg kellett véglegesen állapítani azt az összeget, amelyet a magyar követelések reprezentálnak, másrészt meg kellett

óvni a magyar kincstárt attól, hogy az utódállamok a megegyezés után is fenntartható perlési lehetőség hídját felhasználva, újabb peráradattal rohanják meg a magyar államot.

Köztudomású például, hogy 1919 tavaszán, amikor a magyar bolsevik csapatok benyomultak a mai Szlovénia területére, az ottani lakosságnak nagymérvű károkat okoztak. Ezekből folyó kártérítésért eddig máris több per volt folyamatban és a magyar-csehszlovák vegyes döntőbíróóság ily esetekben a jelenlegi magyar kincstár felelősségét mindannyiszor megállapította. Attól kellett tehát tartani, hogy ha az előbb vázolt tág keretek között nyitva marad a perlési lehetőség útja, úgy ebből Magyarországra nagy anyagi hátrány fog hárulni.

Kompromisszumhoz kellett tehát folyamodni. Hosszú megfontolás után a magyar delegáció belement abba, hogy új perek benyújtásának határideje 1930 január 20-ával lezárassák. A tapasztalat ugyanis azt mutatta, hogy különösen csehszlovák részről a hágai megállapodás után tömegesen érkeztek be a bírósághoz a magyar állam ellen újabb kártérítési perek. Igaz, hogy a magyar állampolgárok között is volt több olyan, aki esztendőkkor azelőtt szenvedett sérelem orvoslása végett csak most lépett fel keresettel valamelyik utódállam ellen. Ezeket az igényeket a II. Egyezmény XIII. cikke mindkét részről elfogadhatatlannak nyilvánította.

Ma tehát a helyzet az, hogy a vegyes döntőbíróóságok 1930 január hó 20. után benyújtott új pert egyáltalán nem fogadnak el. A méltányosság indoka megszűnt, az egyetlen lehetőség új perek beadására az olyan esetekben van meg, ahol a sérelem az Eljárási Szabályokban a keresetek benyújtására megállapított időpont után történt, a sérelmet szenvedő keresetét a jogsértéstől, vagy annak az ő tudomására jutásától számított 6 hónapon belül benyújtotta, de ez az időpont még 1930 január hó 20-ika elé esett.

Ami most már az ebbe a második nagy csoportba tartozó perekben meghozandó ítéletek kielégítését illeti, arra nézve a IV. Egyezmény tartalmaz megállapodásokat, e szerint egyrészt az utódállamok, másrészt a nagyhatalmak bizonyos befizetéseiből egy „biztosítási alap“, ú. n. „B. alap“ létesítetik. Ennek az alapnak összege kerekén 100 millió aranykorona. A bíróságok ítéleteikben az utódállamokat fogják elmarasztalni, ezek azonban a terhükre hozott ítélet felmutatása mellett kérhetik az alaptól a marasztalási összeg kiutalványozását. Ha ez a B alap kimerül, a további megítélt összegekért az elmarasztalt államok maradnak felelősek. Bizonyos, hogy ez a megoldás nem egyenlő e nagy perkategóriánál meghozandó ítéletekben megállapítandó kártérítési kötelezettség kielégítésének teljes biztonságával, mert az csak a meglévő 100 millió erejéig tekinthető igazán biztosítottnak, mégis az utódállamoknak ezen az összegen túl terjedő felelőssége az elv teljes fenntartását jelenti.

Ezek nagyjából azok a módozatok, amelyek az egyezmények keretein belül a magyar érdekeknek biztosítását célozzák a jövőre nézve. Ha ez a védelem nem is tökéletes korlátok közé van szorítva, mégis jelentős mértékben határt szab annak, hogy a magyar vagyon az utódállamok területén szabad prédának tekintessék.